

הלכות תענית סימן תקסו

מב באור הגולה

והקשו עליהם, והרא"ש יושב קשתם, הלפך למנהג הראשונים שומעין, ומיהו, היבא שגזירין תענית שלא לשום צורך אלא לשוב בתשובה, (יא) יש נוהגים לדונו בתענית צבור לענין 'ענגו' בין 'אואלי' ל'רופא' וקריאת 'זיחל', (יב) *ונש' נוהגים לדונו (ג) בתענית יחיד שאף שלית צבור אינו אומר 'ענגו' אלא ב'שומע תפלה' ואין מוציאין ספר-תורה: ג ט'אין שלית צבור אומר 'ענגו' ברב (יג) בפני עצמה (יד) אלא אם כן יש בבית-הכנסת (ז) [ז] (ט) עשרה שמתענין, ואפלו אם יש בעיר עשרה שמתענין, כיון שאין בבית-הכנסת עשרה שמתענינים לא: ד' נוהגים להרבות סליחות (טז) בכרפת (ס) 'סלח לנו', כיון שאין נוהגים לומר סליחות עד אחר סיום י"ח ברכות, וכן הנהיגו הסקמנים בארץ-ישראל, (יז) והוא המנהג הנכון: ה' לבטח צבור, שלית צבור שאינו מתענה (ו) לא יתפלל: ו' יש מי שאומר (יט) שאין עומד לקרות בתורה בתענית צבור (כ) מי שלא

שערי תשובה

[ז] עשרה. עה"ט. ועין במה"ב בשם מהר"ם ב"ר יצחק ב"ר שמואל ק"ק ז'א"א בת"ש שהקנה קבלי עליהם על כל צרה שלית, אבל ה"י צומת ומבקר קבלה נהנה.

מב"ב דאחר פסח וסכות, ט"ז, וכ"כ ל"ח: (ג) בתענית יחיד. וצ"ח נהגו שקורין ויחל במנהג ולא בשחרית, והו' כדי לפרש בין הדעות קורין במנהג דוקא דצ"ח מרבים קצת בסליחות. ועין ט"ז ומ"א: (ד) עשרה. ג"ל דאם יש בהם א' שאינו משלים לא יאמר ענגו, מ"א. וכ"מ יאמר אותו בש"ת כיון שהוא ט"ז. ועין סימן ח"ו: (ס) סלח. ואם שכת לומר עד שצמר ברכה סלח, יאמר הסליחות אחר תפלת י"ח, מ"א. ויכולים לומר הסליחות אפלו אין עשרה שמתענינים, וצ"ח סימן תעב מ"ש. ודוקא סליחות ודברים, אבל למען אמרו ענגו וא"מ אין לומר אלא לאחר התפלה. אחרונים: (ו) לא יתפלל. ג"ל דאם ארע שעבר לקני

באר היטב

בשאר גזרות פגניות על מדינה מנסת אז אין דוחין פרשת שבוע מכת ויחל. ויכל התענית שצונו מנהיג שלש הארצות בצדקת הגאונים להתענות בכל כ"ו סיון לש לקרות ויחל אפלו לשחל ביום ב' או ה', שפגית נה הוא קבוע יותר מב"ב דאחר פסח וסכות, ט"ז, וכ"כ ל"ח: (ג) בתענית יחיד. וצ"ח נהגו שקורין ויחל במנהג ולא בשחרית, והו' כדי לפרש בין הדעות קורין במנהג דוקא דצ"ח מרבים קצת בסליחות. ועין ט"ז ומ"א: (ד) עשרה. ג"ל דאם יש בהם א' שאינו משלים לא יאמר ענגו, מ"א. וכ"מ יאמר אותו בש"ת כיון שהוא ט"ז. ועין סימן ח"ו: (ס) סלח. ואם שכת לומר עד שצמר ברכה סלח, יאמר הסליחות אחר תפלת י"ח, מ"א. ויכולים לומר הסליחות אפלו אין עשרה שמתענינים, וצ"ח סימן תעב מ"ש. ודוקא סליחות ודברים, אבל למען אמרו ענגו וא"מ אין לומר אלא לאחר התפלה. אחרונים: (ו) לא יתפלל. ג"ל דאם ארע שעבר לקני

משנה ברורה

הוא אותם שאין מתענינים, מה שאין פן בשאר גזרות תענית על מדינה מנסת, אז אין דוחין פרשת השבוע מכת ויחל, והוא הדין תענית של כ"ו סיון גם כן יש לקרות ויחל, אף בשחרית אפלו כשחל ביום שני ותמישי, שמתענית זה הוא קבוע ונחפשו יתר בישראל משני ותמישי דאחר פסח וסכות [ט"ז ולי"ח]. ונראה לי, שהיום שהתענית של כ"ו סיון אינו קבוע בל"ך, שמתענים בו רק יחידים, וכן תענית בה"ב שאחר פסח וסכות, דינו כשאר

באר הגולה

* ונש' נוהגים לדונו בתענית יחיד. קמב בשערי אפרים: בתענית מיוחדת הצדיקים כיון ד' בארז וביצא אף אם יש עשרה מתענין, וכן הברורים המתענין בערב-פסח אף אם יש שם עשרה. לא יקראו ויחל, ומשלשון הנוהגים להתענות קשני ותמישי של כל השנה או קצתה שובבים, וכן מה שנהגין הסבורות גדולות שכל ע"ד לבחור לצעקם יום אחד לקבוע בו תענית ואוקרים סליחות, אף-על-פי שישוין כן בכל שנה בקביעות אין להם לקרות ויחל, עד כאן לשונו. ובמקם קומות נוהגין

ואין דוחין פרשת השבוע בשחרית ולצ"ח קורין ויחל. ואם חל כ"ו סיון בערב-שבת, שנהגין שלא להשלים התענית רק עד עשרה שצאו מבית-הכנסת, (ט) צריך עיון לענין 'ענגו' אף געשה נגס לענין קריאת התורה בצבור במנסה: (יא) יש נוהגין לדונו בתענית צבור לענין 'ענגו' וכו'. דינו דשלית צבור יאמר 'ענגו' בין 'אואלי' ל'רופא' בשחרית ובמנסה וכן ויחל, ואם חל ביום שני ותמישי, לנעת הג"ה לעיל אין דוחין פרשת השבוע: (יב) ויש וכו'. הל"פ זה, עבר-ראש-חודש שקורין יום-כפור-קטן, שנהגין במקצת מקומות להתענות, שהוא משום תשובה, לענין ברכת 'ענגו' ולענין קריאת ויחל' (י) תלוי במנהג המקומות, (יא) ויש מקומות שנהגין לקרות בו ויחל' וכן לומר 'ענגו' בין 'אואלי' ל'רופא' במנסה ולא בשחרית משום דבמנסה מרבים בסליחות ודברים, (יג) ואין לקחות ביד הנוהגין פן דיש לזן על מה שצ"ח. (יג) אכן במקום שאין מנהג אין לקרות ויחל' אף במנסה, וכן השלית צבור לא יאמר 'ענגו' רק בשומע תפלה. מנהג לזן עדין במנסה בתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, ויש נוהגין לשער מה שנהיג אפלו כל יום התענית לזן לעניים בערב (א"ר), וכן נוהגין בקצת קהילות להכריז לזן כפר-נפש. ומכל מקום נראה לעשות פן שלא בהזנת הש"ץ התפלה¹⁰⁰, כי מכלפזין וצריך לשמע להש"ץ [פמ"ג]: ג' (יג) בפני עצמה. אכל יאמנה בשומע תפלה' (ד) כשאר יחיד כיון שהוא תענית צבור: (יד) אלא אם כן יש בבית-הכנסת וכו'. ולענין קריאת ויחל' כשחל התענית צבור בשני ותמישי, אף-על-פי שדוחין פרשת השבוע לית כאן ברכה לבטלה (התקנת עזרא לקרות בשני ותמישי), אם-כן די בשיש שעה בבית-הכנסת קורין ויחל, מה שאין פן במנסה צריך עשרה בבית-הכנסת, והוא הדין שחרית כשחל בראשון-שלישי-רביעי-ששי, צריך עשרה בבית-הכנסת וקרא¹⁰¹ [א"ר ופמ"ג]. ויש אוקרים שבתענית צבור (טו) ע"ל ארבעה צומות פנין דמדברי קבלה הם, אפלו אין שם מתענים רק שבעה¹⁰² והשאר אינם מתענים¹⁰³, דאניכי שהם חוליים¹⁰⁴, יכולים לקבוע ברכת 'ענגו' ולקרות ויחל¹⁰⁵ [שע"ת, ע"ש]: (טז) עשרה שמתענינים¹⁰⁶. ואם יש (טז) בהם אחד (ח) שאינו משלים, לא יאמר ברכת 'ענגו'¹⁰⁷: ד' (טז) בכרפת 'סלח לנו'¹⁰⁸, מהו, 'אל רחום שמך' וכיצא בו שאינו מענין סליחת עון לא יאמר עד אחר התפלה. ואם שכת לומר הסליחות עד שצמר ברכת 'סלח לנו', יאמר הסליחות אחר תפלת שמונה-עשרה [מ"א]: (יז) והוא המנהג הנכון¹⁰⁹. וכן הסכימו האחרונים: ה' (יז) לא יתפלל. ואם ארע שעבר לפני התכה, (יח) יאמר בשומע תפלה' ענגו ביום צום התענית הזה' (יט) והוא הדין אם אין שלית צבור אחר, מוטב שיפולל מי שאינו מתענה ממה שיחבטלו לשמע קדיש וקריאת וכו'כו': ו' (יט) שאין עומד לקרות וכו'כו'. עין במגן אברהם דדוקא במנסה¹¹⁰, אבל בשחרית מותר לצלות, אף-על-פי שדוחין פרשת השבוע וקורין ויחל, מפל מקום על-פל-פנים הלא קוראין בתורה בלא התענית, אלא אם כן התענית באמצע שבוע. (כ) ויש מאחרונים שפסקין עליו בזה, ומכל מקום בדיעבד אם קראיהו לכלי עלמא יעלה: (כ) מי

שער הציצית

(ט) צרי מקדים: (י) מגן אברהם וכו': (יא) ט"ז ושי"א, וכל זה פשמליתין התענית עד הערב ופמ"ג: (יב) ט"ז: (יג) מגן אברהם וכו': (יד) פן משמע מכאור הג"א וכן משמע בהשוות נב"א סימן פא. דלא כפרי-מקדים שמתקפס כנה: (טו) וסאלה רבה ופרי-מקדים ה"ל על-כרחך דלא סבירא להו הכי דהא הם לא קאי אפסם תענית צבור דכהו לא היו דוחין פרשת השבוע פי אם עד ד' צומות, וכן מתיר-אדם משמע דלא סבירא לה פן: (טז) מגן אברהם וכו': (יז) והוא הדין אחר שלא קבל עליו כבעוד יום את התענית [פמ"ג], ואינו קאי אר' תעניתים דכהו לא צריך קבלה: (יח) מגן אברהם וכו' ואלה רבה ותי-אדם, דלא כש"ה. והנה בחי-אדם כתב דשעות-סופר הוא כמגן אברהם מה שקתב בשומע תפלה. אלא דבשעת הרחוק נוכל לסמוך על הטור ויכול לומר 'ענגו'. אבל האמת כמציית-השקל דהמגן אברהם עשה הכרעה בזה, וכן משמע באלה רבה ופרי-מקדים: (יט) מגן אברהם וכו', דלא פט"ז. באמת אתמא, דלי יהי דחיון שאינו יכול לומר 'ענגו' כלל אפלו בשומע תפלה, מפל מקום זה עדיף משאל יתפלל כלל היבטלו לשמע קדיש וקריאת וכו'כו': (כ) עין באלה רבה ובמגן אברהם:

הַלְבוּת תַעֲנִית סִימָן תַקְסוּ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יב]

צְדָקָה מְמַנְהָה דְתַעֲנִית⁽⁸⁾ וכו', שְׁלֹא בְתַנְתַּת הַשִּׁיץ הַתְּפִלָּה⁽¹⁰⁾.

(8) ומבואר בשו"ע (יריד סי' רנו סיב) שבתענית מחלקים מזונות לעניים, וכל תענית שאכלו העם ולנו אחריה מבלי לחלק את הפת והפירות לעניים הרי אלו כשופכי דמים, אך אם התאחרו לחלק את המעות או החטים אינם כשופכי דמים, וביאר רש"י (סנהדרין לה, א) שרגילים היו בליל התענית לאסוף צדקה לעניים והיו עיני העניים משואות לכך, ולכן אם לא יחלקו במוצאי התענית את שאספו להם נמצאו העניים רעבים, שהרי לא הכינו לעצמם אוכל אחר, ולפיכך הרי אלו כשופכי דמים. אכן היינו דוקא במקום שרגילים לחלק פת או פירות שהם דברים המוכנים לאכילה, אך במקום שרגילים לחלק מעות או חיטים, אינם נחשבים כשופכי דמים, כיון שאי אפשר לאוכלם מיד, ולא על זה סמכו העניים לאכול במוצאי התענית. ובזמן הזה שמצוי לקנות על ידי המעות פת מהנחתום, כתב הבית מאיר (שם) שגם במעות יש לחוש ולא להתעכב מחלוקתן, כיון שהעניים סומכים עליהן שיקנו בהן פח.

(10) וכן בימים שני חמישי שנהגו העבאים לאסוף מעות לקערה, כתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק ג) שלא יעשו כן בשעת קריאת התורה, שהרי מבלבלין בכך את הציבור שלא יוכלו לשמוע את הקריאה שהיא מתקנת עזרא.

[משנ"ב ס"ק יז]

צְשָׁה קְבִיטֵי הַקִּנְסֵת דְנִקְא⁽¹¹⁾ וכו', אֵין שֵׁם מְהַעֲנִים בְּךָ שְׁעָה⁽¹²⁾ וְהַשָּׂאָר אֵינָם מְהַעֲנִים⁽¹³⁾, הָאֵינְסִי שְׁהֵם חוֹלִים⁽¹⁴⁾ וכו', וְלִקְרוֹת יִתְחַלְטוּ⁽¹⁵⁾.

(11) אמנם לענין מנין שחלק מהם כבר שמעו את הקריאה, כתב בב"ה"ל לעיל (סי' קמג סי"א ד"ה בפחות) בשם הר"ן (מגילה ג, א בדפי הר"ף) שדי ברוב עשרה שערין לא שמעו.

(12) ואף שנהגים כדעה זו [ראה להלן], מימ כיון שיש מחלוקת אם קוראים ייחלי' כשאין שם עשרה המתענים [ראה שעה"צ (ס"ק טו)], כתב הכף החיים (ס"ק לב) שאם אפשר לחזור אחר עשרה המתענים, יש לעשות כן.

ובמנין המתקיים בתענית האם יש לברר אם יש עשרה מתענים, כתב המטה אפרים (סי' תרב סי') שבסתם מנין בתענית הקבועה לציבור ובגון תענית מארבעה הצומות, מן הסתם יש עשרה מתענים.

(13) ובטעם החילוק בין ארבעה צומות לשאר תענית ציבור, כתב בשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ד סי' קיג) שארבעת צומות הם ימי תענית של כל ישראל מחיוב דרבנן [ולכן גם מי שמתיר לו לאכול, על כל פנים לא יאכל יותר מכפי הצורך]. ולפיכך המיעוט שאינם מתענים בטלים ברוב, כיון שאף הם בכלל החיוב ונחשב שכולם מתענים, ואילו כשאר תעניות המיעוט אינם בכלל החיוב ולכן אי אפשר לבטלם ברוב, שאין כח בביטול ברוב להוסיף על המספר.

(14) ומלשון זה דייק בשו"ת פרי השרה (חי"ג סי' קסח ו-קעט) שדוקא כשאינם מתענים מחמת חולי וכדו' בטל המיעוט ברוב, אבל אם אינם מתענים מחמת שהוא דבר קל אצלם, הרי הם כמי שאינם, ואין לקבוע ברכת 'ענו' ולקראת 'ייחלי' אלא אם כן יש עשרה המתענים, [וראה בשו"ת צ"ח אליעזר (חי"ד סי' נו) שלפי הסברא (שהובאה לעיל בשם האגרות משה) שהמיעוט בטל ברוב מחמת שהוא יום המחויב בתענית, לכאורה אין מקום לחילוק זה, והמיעוט בטל ברוב בכל אופן].

ובתענית ציבור נדחת, כתב בשו"ת צפנת פענח (חי"ב סי' לא) שאין די ברוב מנין, אלא צריך שיהיו דוקא עשרה המתענים [חוץ מתשעה באב שדי ברוב מתענים, שכשתשעה באב נדחה התענית אינו משום השלמה].

(15) ולמעשה, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שהמנהג הוא שקוראים ייחלי' אם יש רוב מתענים.

וכשהחלה התענית ביום שני או ביום חמישי ואין שם רוב מנין שמתענים, כתבו השערי חומים (על השערי אפרים שער ח ס"ק סז) ובשו"ת אגרות משה (שם) שיקראו בפרשת השבוע, שאף שאינם יכולים לקרוא מענינא דיומא, מימ לא הפסידו את תקנת עזרא לקרוא בפרשת השבוע נכון נראה משמעות דברי המשנ"ב להלן (ס"ק יט), מאידך, בשו"ת אמרי יושר (חי"ב סי' קכד) כתב שבאופן זה לא יקראו כלל בתורה.

[משנ"ב ס"ק יט]

צְשָׁה שְׁמַתְעִים⁽¹⁶⁾ וכו', לֹא יֵאמֵר בְּרַכַּת 'עֲנִינוּ⁽¹⁷⁾.

(16) ואף אם עשרת המתענים אינם מתענים כעת עם ציבור זה, כתב האורח נאמן (סי' קיט ס"ק יד) שמשמע מדברי השר"ע שיאמר השי"ץ 'ענו' בברכה בפני עצמה.

ואם אחד מעשרת המתענים כבר התפלל בציבור ושמע ברכת 'ענו' נמצא כאן רק כדי להשלים מנין, כתב בשו"ת בית דוד (סי' שמב ד"ה ולפי) שאין השי"ץ מברך 'ענו' בברכה בפני עצמה, משום שעשירי זה אינו עושה את השי"ץ שליח עבורו ונמצא שהם יחידים, וכתב הכף החיים (ס"ק לא) שיש להחמיר כדבריו.

(17) ואם בתחילת חזרת השי"ץ לא היו עשרה מתענים, ואחרי שאמר השי"ץ 'רפאנו ה' נשלם מנין עשרה המתענים, הסתפק הפמ"ג (אי"א ס"ק א) אם יאמר 'ענו' בברכה בפני עצמה, [וראה במשנ"ב לעיל (סי' קיט ס"ק יח)] מה הדין כשמתחילה היו עשרה ויצאו קודם 'ענו', או אחרי שכבר החחיל השי"ץ לאומר, או שנשלם מנין עשרה מתענים אחרי שכבר אמר 'רפאנו'.

ומי שמוספק אם יוכל להשלים את התענית, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורת חי"ב סי' נח) שרשאי להיות שי"ץ ולומר 'ענו' בברכה בפני עצמה, שהרי גם אם יאכל לאחר מכן מימ כעת הוא מחויב בתענית.

[משנ"ב ס"ק טז]

צְבַרְכַּח 'סֶלַח לְנַפְשִׁי⁽¹⁸⁾.

(18) והנהגים כן, כתב בשעה"צ לעיל (סי' תקסח ס"ק ז) שמימ אם הוא יחיד לא יאמר את הסליחות באמצע התפילה, משום שהוא הפסק.

[משנ"ב ס"ק יז]

דְּהוּא הַמְּנַהֵג הַנְּכוֹן⁽¹⁹⁾.

(19) ובשעת הדחק שורצים להקדים לומר סליחות לפני התפילה, דעת הגר"ש אלישיב (אשי ישראל פמ"ד הע' לט) שרשאים לעשות כן, ובסוף הסליחות יאמר קדיש 'ותקבל' בדומה לסליחות שבימי הרחמים.

[משנ"ב ס"ק יט]

שְׁאֵין עוֹמֵד לְקָרוֹת רְבִי⁽²⁰⁾, עֵין בְּמַגֵּן אֲבָרָהֶם דְדִנְקָא בְּמַנְהֵג⁽²¹⁾.

(20) והאם מותר לכבד בהגבהה או גלילה את זה שאינו מתענה, כתב המטה אפרים (סי' תרכ סט"ו) שמותר לכבד באלו את מי שאינו מתענה, מאידך, הערוך השלחן (סי' קל"ה סי"ד) כתב שגם בדברים אלו [וכן בהוצאת ספר תורה או בהכנסתו] לא יכבדו את מי שאינו מתענה, ולגבי 'בעל קורא' שאינו מתענה, ראה מה שכתבנו להלן (ס"ק בא).

(21) וחולה שצריך לאכול ורוצה לעלות לתורה בקריאה שהיא מחמת התענית [ולא מחמת סיבות אחרות כקדושת היום ביום כיפור או בשני וחמישי], כתב בשו"ת המרחשת (חי"א סי' יד אות ד) שאם יאכל פחות פחות מכשיעור נחשב כמתענה ורשאי להתחילה לעלות לתורה, וכן דעת הגר"ש אריערבך (נשמת אברהם סי' תקט ס"ק ב וסי' תרי"ט ס"ק טו, ששי"ב פליט הע' קכב), ואף מנין של עשרה חולים האוכלים פחות פחות מכשיעור, דעת הצי"ח אליעזר (נשמת אברהם שם בהגהות) שקוראים ייחלי' אפילו במנחה, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרכ ס"ק ח).

הלבבות תענית סימן תקסו תקסו

(1) התענה. ואם הכתן אינו מתענה (ט) (כא) יצא הכתן מבית הכנסת, ועומד לקרות בתורה ישאל המתענה: ז יתענית צבור (כב) לעמדו שנים אצל שליח צבור, (ט) מזה אחד ומזה אחד, שיאמרו עמו סליחות: ח יכל תענית צבור לש בו נשיאות בפנים במונה חוץ מבימים הפפורים. הגה (כג) ובגלילות האלו אין נוהגין בנשיאות בפנים רק במוסף של יום טוב, ורקר נתבאר בהלכות נשיאות בפנים (מרוכי העמית הדינים סי' א):

ג טור בשם טרדס מהא דאמרי וזהו והרמב"ם והפרי"ם בשם פרי"ם ו"ח ס' צעור לעיל סימן קס"א

תקסו טעימה ורחיצת הפה שמתר בהתענית, ובו ג' טעיפים:

א השודי התענית (א) יכול (ב) לטעם פרי (ב) רביעית, (ג) יוכלבד שפלט, (ד) רביעית הפפורים ובהשעה פאב אסור: הגה יש מחמירין (ה) בכל תענית צבור, (ו) והכי נוהגין (ח) וי"ח סימן קמ"ח:

א כפיא תפסא וברקא בכות י"ד ב חתפת וראש בשם ר"ח א ראש בקרק קמא דתענית בשם ה"ר ברקנאו

באר היטב

התבאר יאמר בש"ת ענין כיום צום התענית הזה, וה"ה אם אין ש"צ אחר מוטב שיחפול מי שאינו מתענה משיחפולו לשמע קדיש וקרישה, כ"א: (1) התענה. נ"ל דבשחרית מטר לעלות א"פ שיהיו פרשת שבוע וקודין ויחל מ"מ ע"פ קורין בתורה בלא התענית, א"כ התענית באמצע השבוע, וכתב הפ"ח דאם קראתו לעלות אפילו במונה נעלה דליכא אסורא בזה אלא התבאר בעלמא. אבל ה"ר דתב דאפילו אם אין ש"ס מי שירכל לברך או שאין בזה אסור אפ"ה לא יקרא מי שאינו מתענה, ואפילו קראתו כבוד לא יעלה דמרי ברכה לבשלה, ע"ש, וכ"כ ח"י סימן קלה, ע"ש. והפ"ח פתח דליכא אסור אם עולה, ע"ש. וכן דמחלקת זה ש"ד נמי בזה א"י שפא לח"ל אם יכול לעלות במונה ב"ט ענין של גליות, וכן בברך שמואל סימן שכד ובהלכות: (D) יצא. קדי שלא יאמרו שהוא פגום, ומ"מ אם הוא בבהכ"נ אין לחוש, דליכא פגום, שהכל יודעים שיש בני אדם שאין רגילים להתענות, כ"י סימן קלה. ואם יש בזה אסור בבהכ"נ פשיטא שיש פגום וישמע קדיש, ואם חושש שיקראתו לעלות יאמר לחן שלא יקראתו, מ"א: (E) מנה. ועקבו שכלן אומרים סליחות עם הש"ן א"צ להטיר אצלו, מ"א, ע"ש:

שערי תשובה

אפילו אין שם התענים רק ששה או שבעה יתבאר אינם התענים דאנשי שנים חולים, יכולים לקבץ ברכת גנו ולקרות וזמן אף שאין שם גשמה מתענים בבהכ"נ, ע"ש. ונראה דכ"כ ששה או שבעה בענין, ואם אין שם רק ששה אין להם לומר גנו ולא יוצאו ש"ח קל כיון שאין כאן רב מתענים, וכן גיש ששה צ"ע לפענ"ד האפשר ורקא דמבני בענין גמ"ש לעיל סימן קצו לענין זמיו בעשה, ע"ן ש"ס:

מלשנה ברוכה

שלא התענה. או (כא) שאין בדיעתו להשלים התענית²⁸: (כא) יצא הפתח. פרי שלא יאמרו שהוא פגום, ומכל מקום אם הוא בבית הכנסת ואינו רוצה לצאת אין לחש, דליכא פגום, שהכל יודעין שיש בני אדם שאין רגילים להתענות. (כג) אכן זהו לענין תענית בה"ב וכי היא גונא, אבל בתעניות הכתובים, שהכל מתענים לבד מי שהוא חולה, איכא פגום, ואם לא יצא, ועל"כ (כד) יתיר לצאת. וכל זה כשאין בזה אסור בבית הכנסת, אבל אם יש בזה אסור פשיטא שאין צריך לעתא²⁹, ואם חושש שיקראתו לעלות יאמר לטען שלא יקראתו. ודע דבדיעבד אם קראתו (כד) במונה למי שאינו מתענה³⁰, יש דעות בין הפוסקים אם יעלה³¹ ויחש מהמורים (כז) בזה, דהוי חשש ברכה לבשלה, דלא תתנו קריאה זו אלא בפשיל המתענים; (טו) והפוסקים שמקלין בזה, טעמם, דהתברר הוא מפני כבוד הצבור³², ועל"כ צריך לחתור מאד שלא להיות בבית הכנסת פרי שלא יקראתו. וידיעבד אם קראתו והוא איש פלמ"ד חכם, ומתפת איתו אנס ארע שלא התענה בהתענית צבור³³, וצר לו לומר להם שלא התענה פרי שלא יהיה חלול השם בדבר, נראה שיוכל לסמוך בשעת הדחק על המקלין ויחלה:

באור הגולה

שקורין ויחל ב"ר פסלו שהוא קביעת תענית להקרה קדישא²⁸, ויש סעוד לדברים מפורסמים שיקראו ה במשקצותיהם שמעיד בענין זה לענין שובבי"ם פ"ח, אכן אם חל ביום ב' ו' אין יוחס בשחרית פרשת השבוע, ע"ן ש"ס:

צבור²⁸, וצר לו לומר להם שלא התענה פרי שלא יהיה חלול השם בדבר, נראה שיוכל לסמוך בשעת הדחק על המקלין ויחלה: ז (כב) יעמדו שנים. דלפיכך ממש, דהתיב "ואהרן יהודי תמכו בנדי מזה אחר וגו'". וכתבו האחרונים שצ"ל אין נוהגין בזה, משום שהכל אומרים בעצמם סליחות עם השליח צבור: ח (כג) ובגלילות האלו אין נושאין וכו'. ומכל מקום נפקא מנה מכל זה לענין אמירת אלקינו ואלהי אבותינו בברכה הקשלת וכו', דבמקום ויש מדינא נשיאת פנים אומרים אלקינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו'. וענין לעיל בסימן קכ"ט סי' א ובמשנה ברתה, שם מובאר על פני דמים אלו וטעמיהן:

א (א) יכול לטעם. אם יש בו מלח או בהלכות, דלא אפשיע אלא שלא יאכל וישתה, וזה לא מקרי אכילה ושתיה, (ב) ואפשר דאפילו במונה להתענה עצמו פרי מין שאינו בולע. כתב ה"ר דדינא דשלמן צורן הוא ורקא לענין תענית, אבל מי שפטר מאיזה מאכל, אסור אפילו לטעמו ולפלו, דשם הנאה קביל עלה: (ב) רביעית. הלך, והינו ביצה ומתענה: (ג) ובלבד שפלט. דאי לא הכי חשיב שתייה (ג) ואפילו משהו אסור: (ד) רביעית הפפורים ובהשעה פאב אסור. דאי אפשיע לומר שלא קביל עלה, דלאו בקבלתו תליא, (א) ואפילו בשחרית מרביעית אסור: (ה) בכל תענית צבור. ה"נו (ד) ארבעה תעניות הכתובים, דהם נמי אין צריך קבלה: (ו) והכי נוהגין. ובמקום קטנה מנה ששקבילין ביום לערך הלילה, יש לקמך אדעה ראשונה להמיר בשאר תעניות לטעם הפשיל טעמיטע אם יש בו מלח ויחלקין

שער הציור

(כא) סודר הדינים: (כב) תיראם בסימן לא: (כג) דעת המייאדם שם דבה צריך לקרותו לבתולה אם לא יצא: (כד) והוא הדין בשחרית אם חל התענית צבור א' ג' ד' ו: (כז) ה"ר ואלהי רבה ונדי החיים ושא: (ט) הבית ומגן אברהם ותיאדם ושלחן שלמה: (ז) מגן אברהם, וכן העמית האלה רבה דפרי: (ז) כן מוכח מרש"א והוקא בבאור ה"ר: (א) לביש: (ז) נה"א, לאפוקי שארי תענית צבור, וכן פסק באלהי רבה:

הלכות תענית סימן תקכו תקכו

ביאורים ומוספים

[ביה"ד ד"ה ויש נוהגים]

קביעות תענית לקה"ק קדישא⁽²²⁾.

(22) ומנהג החברה קדישא בירושלים, כתב הגר"מ סוקצ'נינסקי (גשר החיים ח"א פ"א ס"ג, ובלוח ארץ ישראל) שיום ז' באדר קיבלו עליהם כתענית ציבור גמורה לקרוא בתורה ויחל' בשחרית ובמנחה, הש"יץ אומר 'עננו' [ואף נושאים כפיס], הוא שלא בדברי השעה'צ לעיל (ס"ו) קכט ס"ק ה) שכתב שדעת הרבה אחרונים שמו' באדר אף אם יש הבורות שמתענים כל היום, מ"מ אסור לשאת כפים בתפילת מנחה, שלא התירו אלא כתענית ציבור נמורה שבה אין חשש שכרות].

[משנ"ב ס"ק כ]

שאין ברצונו להשלים התענית⁽²³⁾.

(23) ואם מסופק אם יצליח להשלים את התענית, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"ק טו).

[משנ"ב ס"ק כא]

פשיטא שאין צריך לצאת⁽²⁴⁾ וכו', במנחה למי שאינו מתענה⁽²⁵⁾, יש דעות בין הפוסקים אם יצלה⁽²⁶⁾ וכו', מפני קבול הצבור⁽²⁷⁾ וכו', ארע שלא התענה בתענית צבור⁽²⁸⁾.

(24) ואדרבה, כתב השערי אפרים (שער א ס"א ובמטה אפרים ס"ו תרב סט"ז) שלא יצא, שהרי יבטל בזה שמיעת קריאת התורה.

(25) ואם כבר עלה כהן שאינו מתענה ואין שם אלא לוי שאינו מתענה, כתב בשו"ת רעקא (מהדרת ס"ו א) שמימי יעלה הלוי, שאם יעלה ישראל במקומו יש חשש פגם כהונה, שיאמרו שהכהן פסול ולכן עלה ישראל אחרו ולא קראו לכהן פעמים, או חשש שיחזיקו את ישראל כלוי משום שיאמרו שעשו כחוקת חו"ל, ומטעמים אלה כתב שאף אם אין שם לוי כלל, מימי יעלה הכהן גם במקום לוי אף על פי שאינו מתענה.

(26) וכעין נדון זה אם מי שאינו מחויב בדבר רשאי לעלות לתורה, כתב הבאר היטב (ס"ק ו) שנחלקו הפוסקים בענין בן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ ביוב טוב שני של גלויות.

(27) ובעל קורא שאינו מתענה, כתב בשו"ת באר עשק (ס"ו כא) שאינו יכול לקרוא בתורה, משום שנחשב אינו מחויב בדבר שאינו מוציא את הרבים ידי חובתם, וגם יש בכך משום זלזול בציבור שאין בהם מי שיוודע לקרוא אלא זה שאינו מתענה [וכן מטעמים נוספים]. ובסידור בית יעקב (דיני מנחה יוב כיפור אות ה) ובשערי רחמים (על השערי אפרים, שער ח ס"ק סד) כתבו שלכתחילה לא יקרא, גם אם מי שיקרא במקומו אינו בעל קורא קבוע ואינו מודקדק כל כך בקריאה ובטעמים.

ולענין כהן שאינו מתענה מחמת אונס האם נושא את כפיו, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"ו קכט ס"ק ו).

(28) ולכתחילה, כתב הארחות חיים (ספיקא, ס"ק ו) בשם שו"ת דברי דוד (מילדולה, ס"ו מה) שתלמיד חכם שרגלים להעלותו לתורה בתענית ואירע שמזמנת אונס אינו מתענה, מוטב שלא יבוא לבית הכנסת, שאם יבוא ולא יקראוהו יתפרסם הרבר.

ומי שאינו מתענה, כתב בשו"ת מהר"ל דיסקין (קונטרס אחרון ס"ו ה סט"ז) שמותר לו לצאת אפילו באמצע הקריאה ולצורך דבר מצוה, שאם לא כן הרי יש חיוב שהקריאה תהא ברוב עם], שכיון שאינו מתענה אינו חייב כלל בקריאת התורה.

סימן תקסז

טעמייה ורחיצת הפה שממר בתענית

[משנ"ב ס"ק א]

אם יש בו מלח או פקלקי⁽¹⁾.

(1) ולענין ברכה על טעימת תבשיל [אם צריך מלח או תבלין], כתב השו"ע לעיל (ס"ו ר"י ס"ב) שאם פולטו אין צריך לברך לא לפניו ולא אחריו, ואם בולעו, כתב שיש אומרים שטען ברכה, ואפילו אם אוכל קצת מהמאכל אחר הבישול שכבר אין אפשרות לתקנו ורק רצה לדעת אם המאכל טוב, כתב המשגיב שם (ס"ק יג) בשם הא"י הפמ"ג: שגם זה בכלל טעימה ואינו צריך לברך, כיון שעל כל פנים אין כוונתו לשם אכילה.

[משנ"ב ס"ק ב]

ךביעית⁽²⁾. הלא, הנינו ביצה וקתצה⁽³⁾.

(2) אכן, שיעור רביעית הוא לענין משקין, אבל אם טעם דבר מאכל, כתב לעיל (ס"ו ר"י ס"ק יד) לענין ברכת הנהנין, שמצדדים האחרונים ששיעורו הוא רק עד כוית.

(3) ושיעור זה של ביצה ומחצה, ביאר לעיל (ס"ו רע"א ס"ק סח) שמשערים בביצה עם קליפתה.

[משנ"ב ס"ק ג]

תשיב שתנה נאפלו משהו אסור⁽⁴⁾.

(4) ומימי אם עבר ושתה או אכל בצום, כתב לקמן (ס"ו תקסח ס"ק דה) שבדיעבד כל שלא אכל כוית ולא שתה כמלא לוגמו, ישלים תעניתו באותו היום, ואינו צריך להתענות ביום אחר.

הצריך לשתות כדי לבלוע תרופה, הורה הגר"מ פיינשטיין (קובץ תורה והוראה חלק ט עמ' 13) שיקחנה עם מעט מים פחות מכשיעור, שבכך עדיין נחשב מתענה, ולכתחילה, דעת הגר"מ קרליץ (יד בבין המצרים פ"ב אות ו) שיקחנה ללא מים, ואם אינו יכול בלא מים, ימיס את התרופה כמעט מים כדי שיהיו המים מרים, וישתה, ואם יש לתרופה טעם ערב, הורה הגר"מ אייזנברג (ששי"כ פלי"ט הע"ל) שיעטוף אותה בנייר דק ויבלענה. וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח ס"ו יח) שכתב לענין האיסור לטעום לפני קידוש, שכיון שאין הנאה בשתיית מים לצורך זה, יש להתיר בצירוף עוד סברות, אך לבלוע תרופה עם שאר משקים אסור אף שהוא לצורך רפואה, שהרי נהנה].

ולענין תרופה למחלה שאינה מסוכנת אך ממנה עלול לבוא לכלל סכנה, כתב בשו"ת אגרות משה (אג"ח ח"ג ס"ו צ"א) שאם אינו יכול לבלועה בלא מים, מותר לקחתה עם מים אפילו ביום כיפור.

[משנ"ב ס"ק ד]

נאפלו בקחות מקביעית אסור⁽⁵⁾.

(5) ואף אם יודע שיכול להעמיד עצמו מבלבול כלום, כתב לקמן (ס"ו תרי"ב ס"ק יז) שאסור ביום כיפור לטעום, ואפילו בפחות מכשיעור, והוסיף בשעה'צ שם (ס"ק כ) שהוא דבר פשוט, שהרי זה איסור מחמת עצמו, וביאר בזה ה"ד אברהם (יו"ד ס"ו ק"ח ס"ה), שבאיסורים החמיר ההטעימה בעצמה אסורה.

[משנ"ב ס"ק ה]

פקל תענית צבור⁽⁶⁾.

(6) ובטעם דעת השו"ע שלא אסר אלא ביום כיפור ובתשעה באב, ביאר הגר"א שהואיל ובדין שאר ארבעת הצומות נאמר בגמ' (ראש השנה י"ה, ב) שאם רצו מתעניין בהם ואם לא אין מתעניין, סובר השו"ע שגם אחרי שקיבלו עליהם שלשת צומות אלו כתענית קבועה, מימי נחשבים כתענית התלויה בקבלתם, ולכן טעימה מותרת בהם (דברי הלכה להגרי"צ ובר עמ' שכ"ט).

הלכות תענית סימן תקסז תקסח

באר הגולה מג

ד הנהח סמיו
דפוק א תרומה
ה רשבי"א ו תרומה
הפיו

ב' י"ג אומרים שלא התירו רביעית בפעם אחת אלא (ג) (ו) מעט מעט, (ח) י"ג אומרים שאפלו בפעם אחת יכול לטעם (ט) עד כדי (ז) רביעית, אם יודע בעצמו שיוכל להעמיד עצמו שלא יבלע פלוג: ג' מי (ה) שדרכו לרחוץ פיו בשחרית, (ו) בתענית צבור לא כשר (ו) (יא) למעבד הכי, אבל בתענית יחיד שרי פיון שפולט, (ו) (יב) ונאפלו יש במים שרוחץ יותר מרביעית: הגה ומתיר ללעס עצו (ס) [מ] קמחן ושאר בשמים וצו מתוק ללחלח גרונו ולפלט, (יג) מלבד ביום הכפורים דאסור (כדיכוי תענית ויגיס פ"א):

תקסח דיני גדרי תענית, וכו' י"ב סעיפים:

א תירי"ה פקוק קמח
דסגרי"ה
סירושלמי ב שד
ג שם סירושלמי

א אגדר להתענות יום זה (ב) (ג) וישב ונאכל, (ב) משלים תעניתו, (ג) והוא הדין אם היה תענית-הלום או שהיה תענית צבור באו שהיה יום יודע לו להתענות ביום שמת בו אביו או רבו. יאכל אם נדר להתענות יום אחד או שני ימים (ד) וכשהתחיל להתענות שכח (ה) ונאכל (ו) וכן פ"ח, אבד

באר היטב

(ג) מעט וכל היום כלו מצטרף לרביעית, יותר מכאן אסור, ע"י סימן חריב, מ"א: (ז) רביעית, ומתיר לטעם פה פעמים כל פעם רביעית, רש"א, מ"א: (ה) שדרכו, מהר"ל הנה נוהג לרחוץ לעולם אף בופף עזארו שלא יזובו סמים לגרון, חוץ מיו"ח דאסור: (ו) למעבד, ונדקא ביתר מרביעית, מ"א, ע"ש: (ו) ונאפלו, ונדקא מים וכן חמץ, אבל שאר משקין אסור ביותר מרביעית, מ"א, ע"ש, עין הל"ק"ט ח"ב סימן צו להמיר לקח תרופה כנה בתענית: (ח) קמחן, ומ"א אסור בקל ת"צ בקל בשמים זולת פלפלי, ע"ש, סבב האגדה בפ"ח יומא: טור לקלע הרק ביו"ח, ופ"ח בסיון תריב אסור, ול"ג דמתיר ברוך כיון שאין פגמו קל לאכילה, מ"א, וכ"כ בספר חסידים, השכנה"ג אסור שתני העיטורין¹ בין ב"ט בין בתענית, אבל בתשבות הרביעית סימן ט סבב להמיר בשנתה, אלא בה"ב ראוי למנוע מלשתותו, ובשאר תענית ראוי להזר מלשתותו בחוץ משוקים וברחובות, ע"ש, וע"י סימן תקיד ס"א א ובסימן תקנא ס"ק לט ט"ש, אם נפל דיו בספר יכול ללחץ אותו בלשונו בתענית, ס"ח: (ב) וישב, ונאפלו היד ונאכל הרבה לא יאכל יותר, בית, מ"א: (ג) פ"ח, נ"ל ודקא שאכל בפעם א' אכל אם שקה בניתם

שערי תשובה

[מ] קמחן, עב"ט, הקנין שנתה סיטורין¹ ככר כספי ללעס יסוק קמח לעצן ת"ב, וצ"ו כב"י"י כאן בשם מו"ח שקשט הקמח בכל תענית לכד כתיב ספני האכל: [נ] וישב, עב"ט, וכתב בר"י בשם יוסף ב"ר יוסף בספ"ד דמי שהיה שרוי בתענית וישב ורקח איזה מאכל וברה עליו ונזכר מהתענית, יאכל פחות מבדיית ספני הברכה והתענית עולה לו, ויבאמת'ק"ש נגמס כזה ואין דברו נראה, וכן פת"ש גרמז"א"ן סבב שיש לעשות פן, ע"ש (נד"ע בד' ע"מות שפראה דאסורין יש לו לומר סיד שפוקר בסב"מ, וצ"ח בשם פרי"ה"רן ח"ב שאם היה אוכל ונאמר לו שפלה ע"ה יפלט, וצ"ח מ"ש כאן פאש"ל אב"ק"ס כזה, וצ"ח מח"ב בשם אש"ל אב"ק"ס, אם קבל בפתשקתו שלפ"ת"ו יום ה' ער"ח ואת"ח נודע לו שאינדרבן דר"ח היא שעת איצ תפוק, ויצחיר"ט יתירה לו, וע"ד סבב: אם אמר אהא בתענית יום ה' אם אפטר נדק"ר פלוני וישב ולא קבלו פשיעה מנחה, ה"ב להתענות, ע"ש, וע"ש בשם סרד"ו ח"ב סימן רע"ו, מי שגדר להתענות שנה אחת בה"ב וידעה להמיר אין מתירין לו עד שיכנס יום שני הראשון, וכתב בשו"ת בית יצחק ח"ב: מי שדקא להתענות כל ער"ח ויום לפני ער"ח הנה חולה ושאר שאין יכול להתענות, יכול להתיר יום לפני ער"ח: [ג] פ"ח, עב"ט, וכסב בר"י בשם סרד"ו מלכו: אם שקה רביעית והמתין יותר מאכילה פקס אין מצטרפין, ובשתייה שערור קלא לגמרי

משנה ברורה

אכל זהו ודקא לדעת הסוד"כ, אבל לדעת המסב"ר לעיל פס"ק א דאסור בתשעה באב, וכן לדעת הרמ"א דאסור בכל תענית צבור, (י) גם בענגנו דינא הכי, ולענין לבלע קמח, מתיר המגן אב"ק"ס אף ביום הכפורים, דאף דקמח לא ידענו שיש בו פשיעה אלא שיש בו פשיעה פטור אבל אסור, ה"כ שאני כיון שאין פגמו קל לשתיה¹: א (א) וישב ונאכל, ונאפלו (ב) היד ונאכל הרבה לא יאכל יותר: (ב) משלים תעניתו, ודעה לומר, מתיב להשלים אותו היום², (ג) ואינו יוצא בטה שיתענה יום אחר, כיון דפרט בגדרו יום זה, דהינו שאמר אהמ"ל 'הריני בתענית למחר': (ג) והוא הדין וכו' תענית צבור, ונראה דבתענית צבור אף על פי שאכל יכול לומר 'ענגו בתפלתו, וישק"ר לומר 'ענגו ביום צום התענית הנה' כמו שתקנו חכמים להתענות בו, ונדלעיל בסיומן תקס"ה, אבל אם הוא תענית יחיד, אף על פי שמתקב להשלים — כל שאכל בשער שקה מאבד תעניתו אם לא היה נזכר יום זה, לא יאמר 'ענגו'³ [נהר שלום]: (ד) וכשהתחיל להתענות וכו', השעם, כיון שבתפלת קבלת התענית לא יחד על אותו יום ודקא, (ג) על-פ"נ אף שאחמול קבל על עצמו במנחה ואמר 'הריני בתענית למחר', יכול לצאת ידי חובתו בטה שישלים יום אחר: (ה) ונאכל פ"ח⁴, אבל (ז) פחות מבדיית, אף דבתפלתו אסור לאכל אפלו משהו, מכל מקום כדיעבד מתענה

שער הציון

(כ) מגן אב"ק"ס בשם פוסקים, עין שם: (י) ונראה דמשעם זה סבב להב"ש ג"כ ללקל, וכן מצד ג"כ מן כבאור הגר"א, ואחר"כ מצאתי בספר האשכול שהביא ג"כ דעת המחמירין בזה ודעתו מברע להקל ודעה האחרונה המביאה בשל"ח ערוך, וכן נראה קצת מפתחת לשון הרמב"ם, עין שם: (ו) מגן אב"ק"ס בשם הרשבי"א בתשובה: (ב) שם בתשובה: (ב) מגן אב"ק"ס ושי"א: (י) מגן אב"ק"ס ובאור הגר"א: (ב) בית ומגן אב"ק"ס ושי"א: (ג) וגם אין צריך להתענות יום אחר, דאי אפשר לתפן בזה מה שצ"ח, אם לא שפכ"ו כזה לכפרה בעלמא [מאמר ופשוט]: (ז) מב"ר גר"א ש: (ז) מגן אב"ק"ס ואל"ה רבה ומאמר סרד"כ, ו"ל פ"ח: תרומה: 1 לשון ט"ק.

